BELGELERLE TÜRK TARİHİ DERGİSİ

DÜN/BUGÜN/YARIN

AYLIK DERGİ TEMMUZ 2000, SAYI 42 2.000.000 TL.

Belgelerle Türk Tarihi
Sayı: 42-44
yıl = 2000
Renk - Siyah

ISSN 0522-7364

Generated by CamScanner

TARİHİ ARAŞTIRMALAR VE DOKÜMANTASYON MERKEZLERİ KURMA VE GELİŞTİRME VAKFI

Kurucu
Ertuğrul Zekâi ÖKTE

Genel Yayın ve İstanbul Araştırma Merkezi Müdürü
Tülây DURAN

Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi Koordinatörü
Dr. Cengiz KÜRŞAT

Vakıf Müdürü
Tülây DURAN

Danışmanlar
Nazım GÜVENÇ
Dr. Kıvanç AKKAYA
Dr. Yavuz GÖKALP
Dr. Mehmet ÇİFTEOĞLU
Dr. İdil KÜRŞAT
Dr. Halis EVRENOS
Dr. Tunç NAHİ
Dr. Behiç GÜRCİHAN
Dr. Kırhan DADAŞBİLGE
Mahmut BOĞUŞLU (E.Gen.)
Mert BAYAT (E.Kur.Alb.)
Cevat ÜLKEKUL (E. Gen.)
İhsan BERİÇ (E.Gen.)
Sunday ÖRÜN (E.Gen.)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ertuğrul Zekâi ÖKTE

Arşiv, Dokümantasyon Film ve Teknik Hizmetler Müdürü
Salim ŞEN

Bu Dergi İstanbul Araştırma Merkezi tarafından hazırlanmış, Tarihi Araştırmalar Vakıf İşletmesi'nce yayınlanmıştır.

Yazışma, İsteme, Abone Adresi :
Ankara Cad. Ankara Han. 74 Kat : 3
34410 Sirkeci - İSTANBUL
Tel: 527 29 43-527 23 91 - Fax : 512 57 56
E Mail Adresi : t.t.t.vakfi@superonline.com

Abone Bedelleri
Yurtiçi Yıllık Abone : 20.000.000 TL.
Yurtdışı Yıllık Abone : 100 $
Banka Hesabı : Vakıfbank Sirkeci Şubesi
Hesap No. 2013339

İlan Bedelleri
Dış kapak renkli : 1.500.000.000 TL.
İç kapak renkli : 750.000.000 TL.
İç kapak siyah-beyaz : 500.000.000 TL.

Dizgi : Vakıf Bilgi İşlem A.Kadir PAMBUK

Baskı : Aydoğan Ofset **Cilt** : ACAR

ISSN 0522-7364

BELGELERLE TÜRK TARİHİ DERGİSİ DÜN/BUGÜN/YARIN

AYLIK DERGİ TEMMUZ 2000, SAYI 42

İÇİNDEKİLER

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Milli Hedefleri Nelerdir ? *Ertuğrul Zekâi ÖKTE*	2
Ekonomik Hayat (II) *Mustafa Kemal ATATÜRK*	4
Atatürk ve Müzik Reformları (II) *Cevad Memduh ALTAR*	12
Ölümünün 36. Yıldönümünde Büyükelçi Rauf Orbay *Dr. Nur Özmel AKIN*	20
Mudanya Konferansı ve Mudanya Mütarekesi Belgeleri (VI) *Dr. Cengiz KÜRŞAT*	25
Tarihimizde İlk Öğretmenler Grevi *İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM)*	32
Tarihimizde Öğretmenlere İlk Çağrı *Ertuğrul Zekâi ÖKTE - Tülây DURAN*	40
Rumeli'de Eğitim Tarihimizden Bir Örnek "Kosova Sanayi Mektebi" *İsmail EREN*	47
Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Şeker Fabrikası Kurma Teşebbüsleri" *Aliye ÖNAY*	51
1968 "İst. Üniv. Reform Tasarısı" İst. Huk. Fak. Görüş ve Önerileri *Yay. Haz.: Dr. İdil KÜRŞAT*	57
Türkiye'de Gençlik Örgütleri ve Sorunları Üzerinde Mr. Hicter Raporu *İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM)*	68
Türk Haritacılığının Büyük Bir Başarısı *Cevat ÜLKEKUL*	75
VI. Asırda İzmir *Mithat SERTOĞLU*	79
Ordu Şehrimizin Tarihi *Seval ARPINAR*	83
Sovyetlerin Dil Politikası ve Türk Halklarına Etkisi *Emin ÖZDEMİR*	86
Denizaltıcılık Tarihimiz *Raşit METEL*	90
Savaş Zamanı Osmanlı Sağlık Politikası I. Dünya Savaşı Sonrası Örneği *Cafer ULU*	94
Rusya'da Jeopolitik Düşünce ve Görüşler (XX) *Dr. Nuri EYÜBOĞLU*	98
Geleceğin Savaşı (VI) *Gen. Robert H. SCALES Jr. Çev.: Elif GÖRKEM*	109
Amerika'nın Ulusal Güvenliği Açısından Stratejik İstihbarat (VI) *Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM)*	118

Kapak Resmi : Atatürk, İş Bankası Yeni Cami şubesinden Celâl (Bayar) ile çıkarken (16 Haziran 1928)

Generated by CamScanner

Savaş Zamanı Osmanlı Sağlık Politikası I. Dünya Savaşı Sonrası Örneği

Cafer ULU

Bu konu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde dikkate değer belgeler mevcuttur. Bu belgelere göre yurtdışına gönderilen asker ve subaylar genellikle ağır yaralanarak uzuv kaybına uğrayanlardır. Kara ve deniz savaşlarında yaralanan askerler top, makinalı tüfek, el bombası ve şarapnel parçalarından etkilenenlerden oluşmuştur.

Avrupa'da Sanayi Devrimi ile birlikte büyük gelişmeler yaşanmıştı. Ağır sanayiinin gelişmesine bağlı olarak silah teknolojisi tehlikeli boyutlara ulaşmıştı. Eskiden kullanılan ve küçük yaralanmalara neden olan silahların yerini, yeni ve daha öldürücü silahlala, hantal topların yerini seri ve etkili olanları alınmıştır. Basit tüfeklerin yerine ağır makinalı tüfekler kullanılmaya başlanmıştı. Zırhlı araçların yapımı ile birlikte tank teknolojisi de gelişmişti. Tüm bu gelişmelerin tabii bir neticesi olarak daha etkili silahlar üretilmişti.

Sanayi Devrimi ile birlikte sömürge arayışına giren Avrupalı devletler, aralarındaki rekabetin etkisi ile silahlanma yarışına girmişlerdi. Bunun neticesinde aralarında pek çok uyuşmazlıklar ortaya çıkmıştı.(1) Tüm bu sebeplerin yanında 28 Haziran 1914 te Avusturya veliahtı Ferdinand'ın Saraybosna'da Pirincip adlı bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi ile I. Dünya Savaşı başlamıştı.(2) Savaşta, Avrupa'daki dört merkezi devlet ile Avrupa ve diğer kıtalarda yer alan yirmibeş devlet karşı karşıya gelmişti.(3) Bu derece büyük bir coğrafyayı kapsayan savaşın, yeni ve ağır silahlarla donatılmış ordular arasında yaşanması da pek çok problemin doğmasına neden olmuştu. Bu problemlerin en önemlilerinden birini savaşta yaralananlar teşkil etmişti. Etkili silahlar pek çok insanın ağır yaralanmasına sebep olmuştu. Osmanlı Devleti de savaşa katıldıktan sonra aynı problemlerle yüzyüze gelmiştir.

Cephelerdeki Sağlık Koşulları

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşında 9 cephede savaşmıştır. Bu cephelerde Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin büyük katkısı ile sağlık hizmetleri gerçekleştirilmiştir. Cemiyet, I. Dünya Savaşı yıllarında teşkilatlanmasını yeni tamamlamasına rağmen cephelere yakın bölgelerde hastahaneler kurup sağlık ekipleri göndermiştir. Kafkas Cephesi'nin açılmasıyla beraber Erzurum'da bir hastahane faaliyete geçirmişti. Çanakkale Savaşları sırasında da cephe yakınlarında ve İstanbul'da yaralılar için hastahane kurmuştur. Bu açılan hastahaneler ateş altında bile hizmet vermeye çalışmıştır.(4) Tüm bu gayretlere rağmen, savaş şartlarının zorluğu ve pek çok olumsuzluktan dolayı cephelerdeki sağlık hizmetleri yeterli olamamıştır. Cephelerin birbirine uzak olması bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Hastaların, sağlık personelinin, ilaç ve tedavi için gereken malzemenin taşınmasında büyük zorluklar yaşanmıştır. Cepheler arasındaki yolların bozuk ve ulaşım araçlarının gelişmemiş olması nakilleri zorlaştırmıştır. Depolarda askeri cephane kalmadığı gibi sağlık malzemeleri de tükenmiştir. Askerlerin barındığı çadırlar yıpranmış, havasız ve ışıksız oldukları için askerleri olumsuz etkilemekteydi. Çadırların bakımsız ve sağlık koşullarına uygun olmamasından dolayı zaman zaman salgın hastalıklar ortaya çıkmıştı. Askerler beslenme

Generated by CamScanner

I. Dünya Savaşı sırasında yaralıların deve üzerine konulan sedye ile nakli

yetersizliğinden kaynaklanan hastalıklara yakalanmaktaydı.(5) Hatta cephelerdeki imkansızlıklardan dolayı askerden kaçanlar bile olmuştu. Ülke nüfusunun pek çoğu askere alındığı için Anadolu'da geriye ihtiyarlar ve 15-16 yaşlarında çocuklar kalmıştı. Tıbbiye okulunun bütün öğrencileri savaşa gittiği için eğitim verilecek öğrenci kalmamıştı. Üniversite seviyesinde öğrenci bulamayan okul, ortaokul seviyesindeki çocuklara kapılarını açmak zorunda kalmıştı.(6)

Savaş Sonrası Yaralıların Tedavisi Meselesi

Almanya, savaşı kazanamayacağını anlayınca 11 Kasım 1918 de Rethondes Mütarekesini imzalayarak teslim oldu. Bu suretle İttifak Devletleri'nin yenilgiyi kabul etmesi ile Kasım 1918 de I. Dünya Savaşı fiilen sona ermişti. Savaşta Müttefik devletler birçok cephede yenilmişti. Osmanlı Devleti de Çanakkale hariç tüm cephelerde - küçük başarılar dışında - etkisiz kalmıştı. Eldeki verilere göre savaş Türk milletine büyük kayıplar verdirmişti. Savaş neticesinde Osmanlı Devleti'nin verdiği zayiat, Genelkurmay Sağlık Dairesi'nce hazırlanan raporlarda şöyle yer almaktadır:(7)

Şehit	501.091
Tedavi Edilen	2.167.841
Malül ve Çürük	891.364
Toplam	3.560.296

Savaşta yaralanan askerlerin %50 ye yakını hastahanelerde tedavi olmuştur. Burada dikkati çeken nokta malül olarak 891.364 kişinin ortaya çıkmasıdır. Görüldüğü üzere sayı çok büyüktür. Buradan şu neticeyi çıkarmak mümkündür; savaş büyük bir insan kaynağını yok etmiştir. İkinci olarak, savaşta yaralananların iyi bir şekilde tedavi edilememiş olduğu söylenebilir. Çünkü tedavi için hastahaneye gidenlerin yarıya yakını sakat kalmıştır. Bunun nedeni de yeterli sayıda doktor ve sağlık ekibinin bulunmamasıdır. Burada şöyle bir soru karşımıza çıkmaktadır: Osmanlı sağlık kurumlarının büyük zarar gördüğü göz önünde bulundurulursa; ciddi yaralı olanlar ve müdahale gerektiren tedaviler nasıl gerçekleşmiştir? Osmanlı Devleti ne kadar yıpranmış olsa da eldeki imkanlar nisbetinde hastalar sürekli korunup gözetilmiştir. Devlet bu kişilere hem tedavi süresinde hem de sonrasında gereken ilgiyi göstermiştir.

Öncelikle devlet, mevcut durumları ile hayatlarını kolayca sürdüremeyen malül ve özürlüler için maaş

Generated by CamScanner

I. Dünya Savaşı sırasında çadır hastahanede tedavi gören yaralılar

bağlama yolunu yeğlemiştir. Yaralanan askerler çalışamayacak durumda ise malülen emekli edilip maaş bağlanmıştır. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan çıktığında elindeki imkanları kısıtlı bir halde idi. Savaşta ekonomisi bozulmuş olan devlet, öncelikle malül olanların emekli maaşlarını düzenli olarak vermek için çalışmalar yapmış ve bu konu ile ilgili pek çok önemli kararlar almıştır.[8] Ayrıca devlet, bu tür kişilerin bakımı ve tedavileri için bazı mekanları özel olarak tahsis etmiştir. Bakıma muhtaçların kaldıkları yerlerin sağlık koşullarına uygun olması ve bu kişilerin kontrol altında tutulabilmesi için bazı yerler hazırlanmıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse, Kandilli üzerindeki Adile Sultan Hazretlerine ait saray, harpte en az iki uzvunu kaybetmiş olan gazi subaylara gerekli yardımı yapabilmek için tahsis edilmiştir.[9] Bu saray, malüller için hem bir tedavi yeri hem de bakım yeri olmuştur. Yine, Cerrahpaşa'daki Habip Mehmet Ağa Konağı tadilat yapılarak[10] malül olan gazilere tahsis edilmiştir.[11] Osmanlı Devleti'nde hastalara tedavi için mekan tahsisi uygulamasına güzel bir örnek de; Trablusgarp Savaşı esnasında görülmüştür. "1912 Yılında, Balkan Savaşı'nın bütün şiddeti ile devam ettiği ve askerlerin koleradan kırıldığı bir sırada, bunların bakımı için elverişli yerler bulunamaması üzerine, Cemaleddin Efendi'nin damadı olan Şehremini Cemil Paşa bazı camilerin bu iş için ayrılmasını teklif etmiş, Evkaf Nazırı Ziya Paşa da bu teklife şiddetle karşı çıkmıştı. Ancak şeyhülislam gerekirse bütün camilerin yaralı ve hasta askerlere tahsisi için fetva verebileceğini söylemiş ve neticede birkaç cami bu iş için ayrılmıştır."[12] Bu örneklerden devletin vatandaşı için uygun ortamlar hazırlamaya çalıştığını anlamaktayız. Netice itibarıyla gerek maddi olanaklar gerekse bina imkanı sağlanmaya çalışılmıştır. Şunu da eklemek gerekir ki, milyonlarca insanın yaralandığı bu savaşta herkese aynı imkanın sağlandığını söylemek mümkün değildir.

Tedavi İçin Avrupa'ya Yaralı Gönderilmesi

Osmanlı Devleti, savaşta yaralanan askerlerin tedavilerini yaptırdığı gibi, onlara maaş bağlayarak her türlü imkanı sağlamaya gayret etmiştir. Yaralananların tedavisi eğer mümkün ise yurtiçinde yaptırılmıştır. Bununla birlikte iyileşmesi mümkün olamayanlar da yurt dışına gönderilerek tedavi ettirilme yoluna gidilmiştir.[13] Bu konu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşi-

vi'nde dikkate değer belgeler mevcuttur. Bu belgelere göre yurtdışına gönderilen asker ve subaylar genellikle ağır yaralanarak uzuv kaybına uğrayanlardır. Bu olaylara örnek vermek gerekirse, denizde yaşanan bir muharebede torpil patlaması ile ayağını kaybeden Güverte Yüzbaşısı Ahmet Faris Efendi tedavisi için Avrupa'ya gönderilmiştir.(14) İsviçre'de bir senatoryuma gönderilen Faris Efendi, devlet tarafından sürekli olarak himaye edilmiştir. Devletin cephede yaralanan gazisine sahip çıktığını, hastanın tedavi süresi başlangıçta 3 ay olarak planlanmışken, daha sonra 7 aya uzamış ve Osmanlı Devleti'nin bu kişiye gereken ödeneği ayırmış olmasından ulaşıyoruz.(15)

Diğer bir örnek de Galiçya cephesinde karşımıza çıkmaktadır. Galiçya'da şarapnel parçası ile yaralanan Ahmet Hakkı Efendi eldeki imkanlarla tedavi edilmeye çalışılmış, tedavi mümkün olmayınca Peşte'ye gönderilmiştir.(16) Belgelerde daha değişik olaylarla da karşılaşılmaktadır. Mesela; İsmail Efendi isminde bir kişi savaşta ayağını kaybetmiştir. Bu kişinin mevcut hali ile hayatını idame ettirmesi ve normal bir yaşam sürmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti bu zat için de bir çözüm bulmuştur. Günümüzde protez bacak olarak bilinen ve belgede takma bacak olarak isimlendirilen uygulama için devlet bu şahsa ödenek ayırmış ve masraflarını karşılamıştır.(17) Yurtdışına tedavi için gönderilenler bu kişiler ile sınırlı değildir. Yakın tarihimizden tanıdığımız 8 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Bey de Avrupa'ya gönderilmiş ve tedavi masraflarını devlet karşılamıştır.(18)

Yurtdışına tedavi için gönderilen kişilerde nasıl bir özellik arandığı konusunda bir bilgiye sahip değiliz. Ancak elimizde bulunan belgelerdeki isimlere bakıldığında, bunların subay rütbesine sahip kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Bunun da böyle olması gayet normal görünmektedir. Yetişmiş insana ihtiyaç duyan bir devlet eldeki insan gücünü korumayı benimsemiş olmalıdır. Bu subayların bazılarının isimlerini vererek, bu düşüncemi desteklemek istiyorum.

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak Tabip Binbaşı Hüsnü Bey, Binbaşı Şevket,(19) İsmail Hakkı, Şinasi Süreyya(20) gibi kişiler tedavi için yurtdışına gönderilmiştir. Dikkat edilirse tüm isimler subay rütbesi taşımaktadır. Bu kişilerin tedavisi için Avrupa tercih edilmiştir. Bu da bize, hastahane, tedavi ve doktorların Avrupa'da daha kaliteli olduğu izlenimini vermektedir. Tedavilerin ne derece başarılı olduğu konusunda elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Yaralılar; Avusturya, Macaristan, İsviçre, Almanya gibi ülkelere gönderilmiştir. Buradan Osmanlı Devleti'nin yurtdışı tedavi politikasını daha evvel yaptığı ittifaklara göre belirlemiş olduğu sonucuna varılabilir.

Yurtdışına tedavi için giden yaralılar yabancı bir ülkede olmanın verdiği sıkıntı ve maddi problemlerle karşılaşmışlardır. Bu durumu ortadan kaldırmak için devlet talep edilen yardımları mümkün olduğunca sağlamaya çalışmıştır.

Sonuç itibari ile bu büyük felaket yüzbinlerce Osmanlı Devleti vatandaşının ölmesine, yaralanmasına ve sakat kalmasına neden olmuştur. Ülke her alanda büyük bir çöküntü yaşamıştır. Devletin bu durumunu Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta; *"Osmanlı Devleti'nin bulunduğu grup, genel harpte mağlup olmuş. Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır bir mütareke imzalanmış. Büyük harbin uzun seneleri zarfında, millet, yorgun ve fakir bir hale düşmüş"*(21) olduğunu dile getirmiştir. Atatürk'ün ifade ettiği gibi genç nüfus yok olma noktasına gelmiş, ülkenin dört bir tarafı işgale uğramıştır. Buna rağmen devlet yaralı askerleri yurtdışına tedavi için göndermiştir. Tüm bu bilgilerden eldeki imkanların tükendiği bir anda bile Osmanlı Devleti'nin vatandaşına sahip çıktığı insanı değerlerin zor şartlarda bile üstün tutulduğu, neticesine ulaşılabilir.

DİPNOTLAR

1- Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995, s. 459.
2- Ali İhsan Gencer, *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul 1994, s. 56.
3- Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul 1982, s. 72.
4- Mustafa Çapa, "Osmanlı Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti", *Osmanlı Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Dergisi yay. C. V., s. 138.*
5- Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği ve Askeri Hastahaneler*, İst. 1976, 437.
6- Özbay, a.g.e., s. 315.
7- Özbay, a.g.e., 438. (Özbay, Tevhid-i Efkar, 1937, sayı 1867 de almıştır.)
8- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Meclisi Vükela Mazbataları (MVM) Defter Numarası 219, Sayfa 78.
9- BOA, MVM, nr. 216, s. 98, 1337. L.6. (05.7.1919).
10- BOA, MVM, nr. 217 s. 63. 1338, M. 24. (20.10.1919).
11- BOA, MVM, nr. 217, s. 7, 1338. M. 24.
12- Mehmet İpşirli, "Cemaleddin Efendi", *İslam Ansiklopedisi*, c. VII. s. 310.
13- BOA, MVM, nr. 220, s. 196, 1339. s. 27. (9.11.1920).
14- BOA, MVM, nr. 219, s. 56, 1338. N. 12. (31.5.1920).
15- BOA, MVM, nr. 220, s. 162, 1339. M. 23. (7.10.1920).
16- BOA, MVM, nr. 219, s. 89, 1338, Ş. 6 .(20.4.1920).
17- BOA, MVM, nr. 219, s. 185, 1340. L. 14. (12.6.1920) .
18- BOA, MVM, nr. 221, s. 118, 1338. Ş. 17. (6.5.1920).
19- BOA, MVM, nr. 220, s. 67, 1338. Z. 20. (16.9.1919).
20- BOA, MVM, nr. 222, s. 171, 1340. Ra. 29. (30.11.1921).
21- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara 1989, c. I., s. 3.

Generated by CamScanner